

Kovács-Krassói Anikó

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ORCID:0009-0006-5310-5975

Kultúra, közvetítés, generációk

Önkéntesség a szegedi Móra Ferenc Múzeumban

Absztrakt

Az utóbbi években egyre inkább elterjedőben van az önkéntesség gyakorlata Magyarországon és világszerte egyaránt. El lehet jutni a világ legkülönbözőbb országaiba rövidebb-hosszabb időre, bekapcsolódni egy-egy szervezet, intézmény vagy akár egy család mindennapjaiba. Nem szükséges azonban távolra utazni az önkéntes munka lehetőségéért, számtalan intézmény munkájába be lehet csatlakozni akár közvetlen környezetünkben is. Tanulmányomban a szegedi Móra Ferenc Múzeum önkéntes képzését és programját középpontba állítva kívánom bemutatni az önkéntes munka különböző aspektusait, valamint magyarországi törvényi hátterét.

Kulcsszavak: önkéntesség, kultúra, múzeum

Abstract

Culture, mediation, generations.

Volunteering at the Móra Ferenc Museum

In recent years, volunteering has become an increasingly widespread practice in Hungary and around the world. It is possible to go to the most different countries of the world for shorter or longer periods of time, to get involved in the everyday life of an organisation, institution or even a family. But you don't have to travel far to volunteer, you can join in the work of countless institutions, even in your own neighbourhood. In my study, I would like to present the various aspects of volunteer work and its legal background in Hungary by focusing on the volunteer training and programme of the Móra Ferenc Museum in Szeged.

Keywords: volunteering, culture, museum

Bevezetés

Az önkéntes munka „a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységét kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenysége” – olvasható a Magyar Országgyűlés által elfogadott, az önkéntességről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény első soraiban. Az utóbbi években egyre gyakrabban lehet önkéntes munkát vállalni hazánkban és világszerte egyaránt, s egyre inkább szélesedik az önkéntesség lehetőségeinek tárháza is. El lehet jutni a világ legkülönbözőbb országaiba, Indiától Új-Zélandig, Európán belül bárhová ugyanúgy, ahogy Magyarországon is. Egyre különlegesebb helyszíneket is lehet az önkéntességhez találni: be lehet kapcsolódni egy afrikai magániskola hétköznapjaiba vagy békákat menteni a Pest vármegyei Farnoson¹. Hazánkban a rendszerváltást követően számottevően nőtt az önkéntes tevékenységet végzők ará-

¹ A Duna-Ipoly Nemzeti Park munkatársai rendszeresen szerveznek békamentő akciókat a Pest vármegyében elhelyezkedő Farnos község melletti 311-es főúton. A teletől helyükről szaporodó helyükre vándorló barna ásóbékák útvonalát keresztező forgalmas főút rendkívül sok állat pusztuláshoz vezetett, ezt akadályozta meg a 2004 óta működő tavaszi akció, amelyhez egyre több önkéntes kapcsolódott.

nya (Czike, Bartal 2006: 25), s egyre kevésbé jellemző az a közvélekedés, miszerint az önkéntesség unatkozó középosztálybeli háziasszonyok tevékenysége (Czike, Bartal 2005) vagy ingyen munkaerő (Bartal, Czike, Nagy 2021).

Az önkéntességet sokféle szempont szerint lehet osztályozni és elemezni. Beszélhetünk formális, vagyis szervezetekhez kapcsolódó, illetve informális (családok közötti) önkéntességről, hagyományos önkéntességről, ahol az adományozás a legfontosabb tevékenység, vagy új típusú önkéntességről, ahol tudásalapú, az információs társadalomra jellemző értékek állnak a középpontban (Czike, Bartal 2005: 26–28). Jellemzően mégis a választott helyszín a meghatározó: az önkéntes munka külföldön – utazáshoz, nyelvtanuláshoz kapcsolódva – vagy helyben (akár saját településen, akár országon belül) történik. Bár kutatásom középpontjában a magyarországi múzeumi önkéntesség áll, fontosnak tartom röviden a külföldi múzeumok gyakorlatára is kitérni.

Önkéntes munka külföldön

Külföldi önkéntes munkát több módon lehet előkészíteni és megvalósítani. Megoldható saját szervezésben, aminek – a világháló eszközeivel – számtalan lehetősége van. Egyik legismertebb és világszerte legnagyobb tagszámmal bíró platform a *Workaway* nevű oldal, ahol meghatározott éves tagdíj fejében a felhasználóknak szabadon kereshető vagy ajánlható önkéntes munka². Ez egyfelől kultúrát, otthont vagy munkalehetőséget kínál vállalkozó szelleműeknek, akik kis költségvetéssel külföldön szeretnének hosszabb-rövidebb ideig élni, idegen nyelvet tanulni, másfelől segítséget nyújt azoknak, akik mindezt önkéntes munka fejében kínálják. A munkaidő – ellátás – szállás feltételei rendszerint hasonlóak, de mindegyik munkavállalás mégis külön megállapodás szerint történik³.

Önkéntes munkát keresni – nemzetközi – szervezeteken keresztül is lehet. Az adott szervezetnél jelentkezve, meghatározott díj ellenében a közreműködő szerv a közvetítés oroszlárnak részét magára vállalja, kapcsolattartóként a háttérben áll az önkéntes munka során mindvégig, mint például az AFS Magyarország Nemzetközi Csereprogram Alapítványnál is. A nem profitorientált, önkéntes alapon működő alapítvány segítséget kínál, főként középiskolás korúaknak, akár teljes iskolai tanévre is. A program lényege elsősorban az intézményi szintű tanulás, de annak során kiegészítő programként számos önkéntes munka is jelen van. A közvetítés díja jelentős, de természetesen nem haladja meg egy teljes tanév – piaci alapon kiszámított – költségeit, így pusztán anyagi szempontból vizsgálva a kérdést is rentábilis „befektetésnek” számít⁴.

Múzeumi önkéntes munka külföldön

A múzeumi önkéntesség formája a külföldi muzeális intézményekben több éves, helyenként több évtizedes múltra tekint vissza. Kutatásom során tizenegy külföldi múzeum honlapját⁵ tekintettem át, és tartalomelemzés módszerével azt kerestem, milyen információkat szolgáltatnak az ott folyó önkéntes munkáról. Arra voltam kíváncsi, miként lehet önkéntes munkára jelentkezni, milyen feltételei vannak a felvételnek, az érdeklődők milyen munkafolyamatokba kapcsolódhatnak be. Azt is kerestem, van-e megfogalmazott küldetéstudat vagy célkitűzés a vállalt munkával, milyen hozadékot „ígérnek” az intézmények, s fellelhetőek-e az önkéntesek visszajelzései a tapasztalatokról, eredményekről.

A vizsgált honlapok adatai alapján kevésbé derült ki konkrét évszám azzal kapcsolatban, hogy pontosan mióta folyik önkéntes munka az adott intézményben. A tizenegy elemzett múzeum közül mindössze a franciaországi a The Paris Museum and Historical Society intézménye

² Az oldal elérhetősége: <https://www.workaway.info/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 31.

³ Átlagosan napi 4-5 óra munkáért cserébe szállást és ellátást vagy az étkezések egy részét lehet megkapni.

⁴ Pontos összegekről és adatokról az <https://www.afs.hu/> oldalon lehet információt szerezni.

⁵ American Museum of National History, Australian Museum, British Museum, Metropolitan Museum, Musée de Louvre, Museum of the Moving Image, National Museums Scotland, Qatar Museums, The Museo Reina Sofía, The Paris Museums and Historical Society, Western Australian Museums

emelte ki, hogy már több mint ötven éve foglalkoztat önkénteseket⁶. Ezzel az adattal a felkutatott múzeumok közül a legnagyobb önkéntes múltra tekinthet vissza.

Az önkéntes munkára jelentkezés feltételei jellemzően nem szigorúak. A nyelvi kompetenciát, konkrétan a folyékony angol nyelvtudást csupán az Australian Museum⁷ emelte ki. Az életkor viszont fontos szűrő: a legtöbb esetben minimum 18 éves életkor a jelentkezés feltétele. A vizsgált múzeumok között három olyan múzeum található, ahol 16 év az alsó korhatár. Az American Museum of Natural History⁸ a betöltött 16. életévet jelölte meg, a Qatar Museums⁹ ugyancsak, azzal a megjegyzéssel, hogy 16 év alattiak szülők felügyelete alatt önkénteskedhetnek, a Western Australian Museum¹⁰ szintén a 16 éves kort jelölte meg, bár a legtöbb önkéntesük 18 év feletti. A New Yorkban található Metropolitan Museum¹¹ nem jelzett korhatárral kapcsolatos elvárást, a többi vizsgált múzeum a betöltött 18. életévet jelölte meg.

A múzeumok honlapjait elemezve arra is kíváncsi voltam, pontosan milyen tevékenységekbe vonják be az önkéntes munkára jelentkezőket. A The Paris Museum and Historical Society intézményében az önkéntesek jellemzően recepciósként dolgoznak, kutatásokban vesznek részt, de fotósként, sőt kiállítások előkészítésében is közreműködnek, miközben az intézmény mindössze 16 órán át van nyitva hetente. A múzeumok döntő többsége ennél jóval hosszabb nyitvatartási idővel rendelkezik, az önkénteseket pedig legtöbb esetben a látogatók köszöntésére és körbevezetésére, tárlatvezetésekre, adminisztratív feladatokra várják. A skóciai, négy intézményt magába foglaló National Museums Scotland¹² önkéntes programja négy különböző részre osztja a feladatokat: adminisztrációs, közösségi programokon, különböző eseményeken való részvétel mellett gyűjteményi munkában való együttműködést is jelenthet. A Museum of the Moving Image New Yorkban médiamúzeumként látogatók fogadására, új látogatók regisztrálására, valamint tárlatvezetések tartására várják mindazokat, akik egy éves ingyenes múzeumi tagság fejében önkéntes munkát vállalnak.

Fontos kiemelni, hogy a legtöbb múzeum – különböző időintervallumban – a vállalt idővel kapcsolatos elvárást is támaszt az önkéntes munkára jelentkezők között. Havonta minimum négy órában (Museum of the Moving Image) átlagosan legalább egy éves elköteleződéssel lehet önkéntesként a múzeumi munkába bekapcsolódni¹³.

Az önkéntes programok elemzése kapcsán azt is fontosnak találtam kutatni, a múzeumok hirdetnek-e képzést leendő munkatársaiknak, illetve feltételként szabják-e annak elvégzését. A legspeciálisabb feltételeket a – több múzeumot is magába foglaló – Qatar Museums szabja, ahol fontos, hogy a jelölt egyetemi tanulmányait végezze vagy frissdiplomás legyen, illetve az érettségi bizonyítványának átlaga 2,5 vagy annál magasabb legyen. Konkrét képzésről nem mindegyik múzeum számolt be, illetve nem részletezte azt. Kivételt képez a Metropolitan Museum New Yorkban, ahol beszámoltak képzésről, illetve azt is jelölték, hogy hat hónapon át hetente egy alkalommal online vagy jelenléti módon kötelező részt venni az önkéntes képzésen. Természetesen az adat hiánya nem jelenti a képzés hiányát, hiszen több helyen is olvasható volt a felhívásban, hogy a részletes feltételek a jelentkezés után derülnek ki. A British Museum¹⁴ szabja a legszigorúbb feltételeket: a képzés nem csupán a munkafolyamatokba való beavatást, információ- és tudásátadást, egészségvédelmi oktatást jelent, hanem maga után vonja automatikusan a titoktartási kötelezettség betartását is.

Nagyon fontos kérdés az is, miként toboroznak az intézmények, milyen szempontok szerint emelik ki a múzeumi önkéntesség előnyeit és hozadékát. Közös jellemzője a vizsgált múzeumoknak, hogy – ahol említést tesznek róla – minden esetben a fejlődés lehetőségét, az élet-hosszig tartó tanulás előnyeit, a művészetközelséget, egyéni fejlődés lehetőségeit, csapatmunkát és közösséghez való tartozás élményét kínálják. A National Museums Scotland szervezői

⁶ 2024-es bejegyzés alapján, forrás: <https://www.theparismuseum.com/>

⁷ <https://australian.museum/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

⁸ <https://www.amnh.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

⁹ <https://qm.org.qa/en/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

¹⁰ <https://visit.museum.wa.gov.au/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

¹¹ <https://www.metmuseum.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

¹² <https://www.nms.ac.uk/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

¹³ Museum of the Moving Image (forrás: <https://movingimage.org/>). Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

¹⁴ <https://www.britishmuseum.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 05.

emelték ki, hogy az önkéntes munkatapasztalat felbecsülhetetlen értékű kiegészítés lehet bármilyen önéletrajzban.

Az átlagostól eltérő gyakorlat zajlik a párizsi Louvre-ban¹⁵ és a spanyolországi The Museo Reina Sofía-ban¹⁶. A spanyol múzeum önkéntes programja különböző társadalmi szereplők közötti együttműködésre épül, leginkább iskolai csoportok és időskorú önkéntesek között. 1993-ban létrehozták a Senior Cultural Volunteer nevű programot, amelyet kifejezetten arra terveztek, hogy a múzeumot bemutassák iskolai csoportoknak, fiataloknak, főként nyugdíjkorú önkéntesek közreműködésével, ezzel támogatva a különböző generációk közötti kapcsolattartást.

Az évente megközelítőleg kilenc millió látogatót vonzó Louvre-ban nincs önkéntes program, viszont támogatóként lehet segíteni a múzeum munkáját. A múzeumnak van saját támogatói köre Louvre Patrons Circles néven, amelyhez adományozás révén bárki csatlakozhat. A Louvre Patrons Circles célja kapcsolatot kialakítani a művészet rajongói között, akik jótékonykodása megszilárdítja a kultúra iránti elkötelezettségüket és a Louvre iránti közös szenvedélyüket. Cserébe az adományozók egész évben élvezhetik a kifejezetten számukra szervezett kulturális programokat.

Az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália és Európa tizenegy múzeumának honlapelemzése természetesen kis elemszám következtetések levonására, ám felfedezhetőek törvényszerűségek és azonosságok (életkor megjelölése, vállalható tevékenységek jellege stb.), melyek mintát jelenthettek a magyarországi múzeumi önkéntes programok bevezetéséhez is.

Múzeumi önkéntes munka Magyarországon

A hazai múzeumok önkéntes programjainak kutatásához összesen tizenkét muzeális intézmény¹⁷ honlapját elemeztem azzal céllal, hogy információt gyűjtsék arról, milyen gyakorlat jellemző a kiválasztott intézményekben. A mintában nyolc fővárosi és négy vidéki múzeum szerepel.

A Szépművészeti Múzeum önkéntes programja 2006 nyarán deklarálta a nagy külföldi múzeumok példája nyomán indult útjára. Az intézmény azóta rendszeresen fogad önkénteseket, a szakemberek az elmúlt 18 évben több mint 700 fővel dolgoztak együtt. A tekintélyes szám egyik oka az, hogy a Szépművészeti Múzeum¹⁸ és az 1987 óta filiáléjaként működő Vasarely Múzeum¹⁹ hasonló programokkal működik. A többi elemzett múzeum honlapján nem található konkrét dátum a program kezdési évével kapcsolatban.

A vizsgált múzeumok jellemzően nem szabnak szigorú feltételeket nyelvtudással, életkorral kapcsolatban. A Balatoni Múzeum²⁰ Keszthelyen már a felhívásban is utalást tesz arra, hogy a középiskolások közösségi szolgálata végezhető, így az alsó korhatár 14 év²¹. Idegen nyelv ismeretét feltételként szintén a keszthelyi múzeum jelezte.

A hazai múzeumokban végezhető feladatok igen változatosak. A Szépművészeti és a Vasarely Múzeumban az információs pultokban és a múzeumpedagógiai foglalkozásokon való részvételt emelték ki, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban²² a gyűjteményi munkába és a kiállításrendezés folyamataiba is be lehet kapcsolódni mindazoknak, akiket a múzeumi világ és az orvoslás története egyaránt érdekel. A Budapesti Történeti Múzeum²³ a régészet iránt érdeklődőknek is lehetőséget nyújt: részt lehet venni ásatásokon. A Budapesti Történeti Múzeumhoz

¹⁵ <https://www.louvre.fr/en>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 05.

¹⁶ <https://www.reinasofiamuseum.com>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

¹⁷ Balatoni Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum, BTM Kiscelli Múzeum, BTM Vármúzeum, Intercisa Múzeum Dunaújváros, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Sóstói Múzeumfalv, Szépművészeti Múzeum, Vasarely Múzeum, Szentendrei Skanzen

¹⁸ <https://www.szepmuveszeti.hu>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

¹⁹ <https://vasarely.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

²⁰ <https://balatonimuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

²¹ A legtöbb múzeum fogad ún. IKSZ-es (Iskolai Közösségi Szolgálatra) diákokat, ha azt nem is jelzi az önkéntes program felhívásában.

²² <https://semmelweismuseum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.

²³ <http://www.btm.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.

tartozó Kiscelli Múzeumban²⁴ szintén változatos munkalehetőséget kínálnak a jelentkezőknek a tárlatokhoz és a múzeumpedagógiai eseményekhez köthetően egyaránt. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtárban²⁵ a hagyományosnak mondható önkéntes feladatokon túli táborok szervezésébe és lebonyolításába is be lehet kapcsolódni.

A legváltozatosabb tevékenységi körben a Szentendrei Skanzen²⁶ működtetésében lehet részt venni. A Skanzen és a mögötte álló MOKK, azaz Múzeumi Oktatási és Képzési Központ mintaprojektként áll számos magyarországi múzeum kezdeményezése előtt. A Skanzen otthon végezhető adminisztratív munkát, kertészeti tevékenységet és szakmai munkalehetőséget egyaránt felkínál – utóbbit kizárólag képzéshez kötődően. Sikeres vizsgát követően akár tájházak „üzemeltetését”, tárlatvezetést, múzeumi sétákat és látogatóvezetést is lehet vállalni. Különleges lehetőségnek számít, hogy nem csupán gyűjteményi, hanem restaurátori munkába is be lehet kapcsolódni. A vidéki múzeumokat képviselő dunaújvárosi Intercisa Múzeumban²⁷ két típusú tevékenységet lehet vállalni: információs munkatárs és teremőri munkákban, valamint nagy rendezvények lebonyolításában lehet részt venni.

A magyar múzeumok többsége – a külföldi modell alapján – meghatározza azt, hogy havonta minimálisan hány órán át számítanak az önkéntesek közreműködésére. A Budapesti Történeti Múzeum intézményeiben minimum 8–12 órát szükséges vállalni, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban havonta nyolc óra az elvárt idő.

A vizsgált magyar múzeumok közül nem minden esetben van információ arról, hogy tartanak-e képzést, illetve pontosan mennyi időt vesz igénybe, hiszen a részletes tájékoztatást az online jelentkezést követően ígérik. A budapesti Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum egy tréningen való részvételt kér előfeltételként, melyet egy kvíz kitöltésével kell zárni. A Szépművészeti Múzeum, a Szentendrei Skanzen szintén tart képzést, a nyíregyházi Sóstói Múzeumfalu általános oktatást ígér az önkéntes munka megkezdése előtt, a Budapesti Történeti Múzeum pedig négyórás workshop keretén belül készíti fel a jelölteket.

A múzeumok felhívásai ritkán ejtettek szót az önkéntes munka hozadékáról. Legpraktikusabban a Balatoni Múzeum közelítette meg az önkéntesség előnyeit: a középiskolás diákok 50 órás iskolai közösségi szolgálat kötelezettsége mellett a foglalkoztatást helyettesítő támogatásra való jogosultság megszerzését, vagyis a 30 napos közérdekű önkéntes tevékenység lehetőségét is kínálja.

A hazai múzeumok önkéntes programjai közül fontos kiemelni a Szépművészeti Múzeum kezdeményezését, ahol az önkéntes program saját bloggal is rendelkezik. A Képből vagyunk felületen önkéntesek publikálják írásaikat múzeumi és kulturális élményekről, önkéntes tapasztalataikról. A bejegyzések az önkéntes közösségnek, és a program iránt érdeklődőknek szólnak.

A külföldi mintán alapuló hazai múzeumi önkéntes tevékenységek jellegzetességeinek bemutatása után célszerű röviden szót ejteni a hazai önkéntesség törvényi szabályozottságáról, hogy aztán részletes képet kapjunk a szegedi Móra Ferenc Múzeumban működő programról.

A magyarországi önkéntes törvény

„Annak érdekében, hogy e jelentős társadalmi erőforrás a közcélok elérése érdekében is mind hatékonyabban mozgósíthatóvá váljon, az Országgyűlés a jelen törvény megalkotásával meghatározza a közérdekű önkéntes tevékenység alapvető szabályait, továbbá kedvezmények és garanciák biztosításával ösztönözni kívánja az állampolgárok és szervezeteik részvételét a társadalom előtt álló feladatok megoldásában, a közcélok elérésében” – fogalmazza meg a Magyar Országgyűlés a 2005. évi LXXXVIII. törvény első bekezdésében. A közérdekű önkéntes tevékenység meghatározását tartalmazó rendelet részletesen lefekteti, pontosan mit jelent az önkéntes tevékenység, kik és hol végeztetik. A törvény nem tér ki az önkéntes véradásra, az önkéntes, illetve létesítményi tűzoltóként végzett tevékenységre, a polgári természetűként végzett tevékenységre és a közösségi szolgálatra. Jelen kutatás szempontjából releváns, a törvény

²⁴ <http://www.kiscellimuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.

²⁵ <https://www.mezogazdasagimuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.

²⁶ <https://skanzen.hu/hu>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

²⁷ <https://www.intercisamuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

muzeális intézményekre vonatkozó fontos része az, hogy pontosan hol lehet önkéntes tevékenységet végezni. A törvény 3.§.(1)f. pontja sorolja fel a következő helyszíneket: magyarországi székhelyű, illetve magyar hatóság által kiadott működési engedéllyel rendelkező, jogképes szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltató, intézmény vagy hálózat, egészségügyi szolgáltató, köznevelési intézmény, szakképző intézmény, felsőoktatási intézmény, muzeális intézmény, nyilvános könyvtár, közlelvtár, nyilvános magánlelvtár és közművelődési intézmény.

A muzeális és közművelődési intézményekben jellemzően 16 vagy 18 éven felüli önkénteseket várnak, az iskolai közösségi szolgálatban résztvevő középiskolások 14 éves kor fölött is részt vehetnek már. A 2005-ös törvény azonban kimondja: önkéntes lehet minden tizedik életévét betöltött személy, aki megfelel a jogszabályokban meghatározott képesítési, egészségügyi, nyilvántartásba vételi és egyéb feltételeknek. A törvény azonban szabályozza a 18. életévét be nem töltött személy önkéntes tevékenységét is: olyan közérdekű önkéntes tevékenységet folytathatnak, amely megfelel életkoruknak, testi, értelmi és erkölcsi fejlettségüknek, illetve képességeiknek, s nem veszélyezteti egészségüket, fejlődésüket és tankötelezettségük teljesítését.

A törvény körültekintően szabályozza az önkéntes munkát végző, 18. életévét be nem töltött tanulók tevékenységi idejét is: este 8 óra és reggel 6 óra között nem végezhetnek önkéntes munkát. A 16 évnél fiatalabb önkéntesek idejét tovább pontosítja: a tevékenységre fordítható idő nem haladhatja meg a tanítási szünet ideje alatt a napi három órát és a heti tizenkét órát, tanítási időben a heti hat órát és tanítási napon a két órát, tanítási napon kívül a három órát. A 16 és 18 év közöttiek önkéntes tevékenységre fordítható ideje nem haladhatja meg a napi négy és fél órát, illetve a heti tizennyolc órát. Végül azt is kimondja, hogy 18 éves korig az önkéntes tevékenység befejezése és másnapi megkezdése között legalább tizennégy óra pihenőidőt kell biztosítani.

Az önkéntes törvény mindezekon túlmenően kitér az önkéntességet vállaló személy és az őt foglalkoztató szervezet közötti szerződéskötés részleteire és a váratlan események következményeire. A törvényi szabályozottságnak fontos szerepe van abban, hogy az önkéntes munkát vállalók meghatározott keretek között tudják önkéntes tevékenységüket végezni, a fogadó szervezetek pedig következetes és kiszámítható feltételekkel tudjanak a jelöltekkel szerződésben állni.

Önkéntes program a szegedi Móra Ferenc Múzeumban

A megyei hatókörű városi múzeumként működő Móra Ferenc Múzeum azon intézmények közé tartozik, ahol lehet önkéntes tevékenységet folytatni. Az önkéntesség egyik lehetséges módja iskolai közösségi szolgálat keretén belül 50 órát eltölteni múzeumi környezetben – a törvényi szabályozottság és a múzeum szabta lehetőségeken belül. Kutatásom fókuszában azonban az az önkéntes program áll, melyet a Móra-múzeum a szegedi Talentum Alapítvánnyal²⁸ együttműködésben külföldi és hazai mintára hirdetett meg és hozott létre 2017-ben, s amely mind a mai napig része a múzeum életének.

A múzeum 2010-ben is megvalósított egy önkéntes projektet, mely jó-gyakorlatként szolgált a hét évvel későbbi képzéshez. Az előző programban mindösszesen 54-en vettek részt, s 45-en zárták eredményes vizsgával. Az akkor végzett tárlatvezetők közel 60%-a több éven át aktívan részt vett a múzeumi programokon, valamint részt vállalt az új önkéntesek toborzásában is (Lippai 2017).

A Móra-múzeum önkéntes képzésének meghirdetése egy átgondolt kommunikációs stratégia része volt, mely a külföldi és magyar mintát egyaránt figyelembe vette. Az Intézmény Facebook-felületén 2017. július 17-én jelent meg először az önkéntes program felhívása. A platform

²⁸ A 2003 óta működő Talentum Alapítvány az Önkéntesség Támogatásáért küldetése civil munkatársak és önkéntesek képzése, fejlesztése és szakmai összefogása a Dél-alföldi régióban. https://www.talentumonkentes.hu/sites/default/files/modositott_alapito_okirat_2021.pdf. Utolsó leltöltés: 2024. 03. 05.

hangnemének megfelelően tegeződő, közvetlen stílusban megírt, jól tagolt hirdetés „Hahó, leendő önkéntesek! Titeket várunk!²⁹” – megszólítással kezdődött. A szöveg részletesen ismertette a legfontosabb információkat, a jelentkezés feltételeit, valamint azt is felsorolta, miért érdemes múzeumi önkéntesnek jelentkezni. Az 1. táblázatban látható, hogy formailag is, üzenetében is emlékeztet a British Museum önkéntes felhívására, kérdésfeltevésére, majd a nyolc pontban összefoglalt rövid válaszára. Az egyes gondolatok szó szerinti idézetek az egymással való párhuzamok szerint.

Why volunteer? ³⁰	Hahó, leendő önkéntesek! Titeket várunk! Mit adunk? ³¹
• Meet people from around the world	• Találkozhattok látogatókkal.
• Make new friends	• Egy szuper kis csapatot, akik segítenek majd Benneteket és egy még szuperebb csapatot, ami majd összeáll eddigi és új önkénteseinkből.
• Share your passion and enthusiasm	• Magatok kalauzsolhatjátok el őket a múzeum kiállításaiiban.
• Learn new skills	• Megismerhetitek a múzeumok működését, mindennapjait, a kiállításokat, a munkánkat.
• Become part of a supportive team and community	• Részvettél múzeumi programokon, rendezvényeken, bekapcsolódási lehetőséget a múzeum közművelődési munkájába.
• Access to exclusive events and training for volunteers	• Sok-sok múzeumi érdekességet, hiszen bepillantottok a kulisszák mögé.
• Enjoy the Museum and its collection	• Egy szuper képzést.
• Learn about world cultures	• Találkozhattok látogatókkal.

1. táblázat: A British Museum és a Móra Ferenc Múzeum önkéntes felhívásának összevetése

A múzeum felhívása alapvetően az önkéntes tárlatvezetői feladatot helyezte a fókuszba, de a célkitűzés több volt annál: programokon való részvételt, a gyűjteményi munkába való betekintést, illetve jó közösséget is ígért. A jelentkezés beadásának első határideje a meghirdetéstől számított egy hónap volt, melyet végül közel három héttel meghosszabbítottak, végső időpontja – online formában – így 2017. szeptember 7-e lett. Egy formanyomtatvány kitöltésével, egy szakmai önéletrajz és egy motivációs levél megírásával lehetett pályázni, melyek alapján a Móra-múzeum és a Talentum Alapítvány munkatársai kiválasztották az önkéntes-jelölteket. A jelentkezés feltétele volt a 18. életév betöltése. Maga a hirdetés pontosan jelezte a képzés időtartalmát, konkrét időpontjait, hogy a jelentkezők kiszámítható módon lássák, tudják-e vállalni az egyes képzési alkalmakon való részvételt.

A teljes önkéntes program nyolc héten át tartott, 2017. szeptember 13. és október 20. között. A különböző tematikus egységek átfogó képet adtak a múzeum teljes működéséről, gyűjteményi munkájáról, az egyes kiállítások kialakításának stratégiájáról és koncepciójáról, tervezésről, valamint a kiállítások anyagáról. A Móra Ferenc Múzeum története, a Fekete ház és Kass Galéria mint kiállítóhelyek története, az önkéntesség rendszere, tárlatvezetési módszertan, a múzeumi gyűjtemények és szervezeti struktúra ismertetése, az állandó és időszakos kiállítások anyagának ismertetése, a múzeumi műtárgyak jelentősége, múzeumpedagógiai alapismeretek – ezek voltak a legfontosabb témakörök. A képzés során valamennyi téma elméleti és gyakorlati megközelítésben is feldolgozásra került³².

A képzést a Móra-múzeum Közművelődési Osztályának munkatársai szervezték és bonyolították le, az előadásokat elsősorban az Intézmény szakemberei, valamint meghívott előadók tartották. A nyolc héten át tartó projekt során egy ismertető előadást és öt képzési alkalmat köve-

²⁹ <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1415679885152981&set=a.136940756360240>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

³⁰ <https://www.britishmuseum.org/support-us/volunteer>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

³¹ <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1415679885152981&set=a.136940756360240>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

³² A részletes program leírása elérhető: <https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Gyakorlati-%C3%BA%20mutat%C3%B3-int%C3%A9zm%C3%A9ny-%C3%B6nk%C3%A9ntes-programok-l%C3%A9trehoz%C3%A1s%C3%A1hoz-%C3%A9s-m%C5%B1k%C3%B6dtet%C3%A9s%C3%A9hez-j%C3%B3-gyakorlatok.pdf>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 15.

tően a jelöltek kéthetes vizsgaidőszakkal zárták a folyamatot. Feladatuk volt két szabadon választott kiállítás bemutató tárlatvezetését prezentálni jelölttársaik, az őket felkészítő múzeumi szakemberek és a múzeum munkatársai előtt. Sikeres tárlatvezetői vizsgát összesen 40 jelölt tett, akik egy ünnepélyes szertartás keretei között hivatalosan is a Móra Ferenc Múzeum önkéntes tárlatvezetőivé váltak.

A képzés részletes bemutatásán túl fontos szót ejteni arról is, hogy mi történt az elmúlt több mint hat évben. Jelen vannak-e az önkéntesek a múzeum életében? Milyen feladatokba kapcsolódnak be? Van-e törvényszerűség abban, hogy mely korosztály képviselői maradtak aktívak a hosszú évek során?

A 2017-es program a felhívásban alapvetően önkéntes tárlatvezetők képzését ígérte. A célkitűzés maximálisan megvalósult, a tudásátadás során a tárlatvezetés elmélete, módszertana és gyakorlata volt a fókuszban. Az aktív önkéntesek többsége ma is múzeumi tárlatvezetőként tevékenykedik, az elmúlt évek során azonban nem csupán ez volt a feladatuk. Rendszeres közreműködői a Móra-múzeum kiemelt eseményeinek (mint pl. múzeumok nyári éjszakája, múzeumok őszi fesztiválja, könyvbemutatók, kiállításmegnyitók), ahol nemcsak a lebonyolításban, hanem az előkészítésben is rendszeresen közreműködnek. Szintén aktívan részt vesznek azokban az előkészületekben is, melyek egy-egy időszaki vagy állandó tárlathoz köthetőek³³. A múzeumi élet legfontosabb, nagy tömegeket megmozgató eseményein, kézműves foglalkozások megtartásában, dekorációs munkálatokban, látogatók fogadásában, háttér munkákban is segédkeznek. Más múzeumok gyakorlatától eltérően azonban nem végeznek recepciók, teremőri feladatokat, csak nagyon kivételes helyzetekben (pl. nemzeti ünnepek hosszabbított nyitva tartása idején, múzeumok nyári éjszakája során).

Önkéntes munkájuk egy sor előnyhöz juttatja őket. Valamennyi tárlatot korlátlanul megtekinthetik, hivatalosak a múzeumi élet valamennyi eseményére, ünnepségre, kiállításmegnyitókra, díjátadó ceremóniákra. Mindezekon felül a múzeum Közművelődési Osztályának munkatársai számos – szakmai és szabadidős – programot szerveznek nekik. Ennek keretén belül az elmúlt években lehetőségük volt társintézményekben tett szakmai látogatásokra, egy-egy kiállításához köthető szakmai előadások meghallgatására, kurátori bemutató tárlatvezetésekben való részvételre, más múzeumok meglátogatására, csapatépítő programokon való részvételre. Az Intézmény honlapján található az önkénteseknek egy platform³⁴, ahol valamennyi programfelhívás, információ, eseményekről készült fotó megtekinthető. Az elmúlt években – a kulturális szférára különösen nagy hatással lévő – pandémia alatt is megvolt a szándék és kezdeményezés az önkéntesek „megtartására”. *Emlékeink múzeuma* címen meghívást kaptak személyes tárgyaik bemutatására és virtuális „tárlatvezetésre”, otthonukból.

A múzeumi önkéntességet vizsgálva fontos elemezni, melyik korosztály vesz részt aktívan hosszú időn keresztül (akár évekig) egy adott intézmény önkéntes programjában, s mely korosztály tagjai szoktak inkább csak átmeneti időre bekapcsolódni. Egy 2270 fős nemzetközi kutatás vizsgálta azt a tendenciát, kik azok, akik epizodikusan, s kik azok, akik hosszabb időn át képesek önkéntesként megmaradni egy szervezet működésében. Az eredmények szerint a tendencia szoros összefüggésben áll az életkorral: az alkalmi vagy rövidtávú önkéntes munkát vállalók leginkább a 18–24 év közötti korosztály tagjai (Vámos, 2023). A Móra-múzeum gyakorlatában ezek az adatok megerősítést nyernek, hiszen a 2017-ben végzett 40 önkéntes tárlatvezetőből mára 15 fő – átlagosan a 60 év feletti korosztályt képviselve – vesz részt a múzeumi munkában. A fiatal önkéntesek „pályaelhagyásának” okai szerteágazóak: megváltozott élethelyzet, mobilitás, egyetemi tanulói létből munkába állás, széles szociális háló. Az idősebb – nyugdíjkorévi vagy nyugdíjas korú – korosztály képviselőire mindezek kevésbé jellemzőek, ezért (is) maradnak hosszabb ideig önkéntesként egy-egy intézménynél. Számukra motiváló tényező hosszú távon is a szociális kapcsolatok erősítése, közösséghez tartozás élménye (Vámos, 2023).

³³ <https://www.facebook.com/profile/100064468219148/search/?q=ibolya>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.

³⁴ <https://moramuzeum.hu/onkentesekek/>. Utolsó letöltés: 2024. 03.29.

Összefoglalás

Kutatásomat az önkéntes munka, s azon belül a muzeális intézményekben végzett önkéntes tevékenységek iránti – egyre nagyobb – érdeklődés inspirálta. Külföldön és Magyarországon egyaránt egyre több szervezet, intézmény életében kap egyre nagyobb teret az önkéntesség. Épp ezért bevezetőmben röviden utaltam arra, milyen platformokon keresztül lehet önkéntes munkát keresni, ezt követően külföldi és hazai muzeális intézmények honlapjait elemezve tájékoztattam az aktuális önkéntes gyakorlatról. Röviden kitértem a 2005-ös törvény szabályaira, majd a szegedi Móra Ferenc Múzeum önkéntes programjáról szóltam részletesebben, ahol magam is részt vettem a képzés szakmai lebonyolításában.

Az önkéntesség jelenléte mára a legtöbb muzeális intézményben természetesnek mondható, így a programok elemzése, hatásvizsgálata és az önkéntesekkel való kapcsolattartás további kutatásra és következtetésekre vonására érdemes.

Irodalom

2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 13.
- Bartal A., Perpék É., Nagy R. (2021). *Ingyen munkaerő-e az önkéntes?*
https://c1dfee6cd5.clvaw-cdnwnd.com/60c6c9ed99b422ea5a7828419a4e81d1/200000280-961ca961cd/BARTAL_PERPEK_C3%89K_NAGY_C3%96SZ_2021_04_57_75.pdf?ph=c1dfee6cd5. Utolsó letöltés: 2024. 03. 27.
- Csizmaziáné Lipták M. (2017). „Tárgyak gyűjtőhelye – emberek gyűjtőhelye”. *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás*.
<https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20180606/muzeumi-iranytu-13.pdf>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 29.
- Czike K., Bartal A. (2006). *Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Alapítvány.
- Czike K., Bartal A. (2005). *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációs és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*.
<http://www.onkentes.hu/cikkek/mi-az-az-onkentesseg>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 25.
- Kucsárné Izsó A., Vörös B. Z., Tóth-Deme A., Szalai T., Dóri É., Kálmán J., Lázár T., Bognárné Lovász K., Csordás I. (2019). *Gyakorlati útmutató intézményi önkéntes programok létrehozásához és működtetéséhez*. <https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Gyakorlati-C3%BAmutat%C3%B3-int%C3%A9zm%C3%A9nyi-C3%B6nk%C3%A9ntes-programok-l%C3%A9trehoz%C3%A1s%C3%A1hoz-C3%A9s-m%C5%B1k%C3%B6dtet%C3%A9s%C3%A9hez-j%C3%B3gyakorlatok-.pdf> Utolsó letöltés: 2024. 03. 15.
- Vámos N. (2023). Az epizodikus önkéntesség életkori vizsgálatának eredményei egy nemzetközi kutatás fényében. *Önkéntes Szemle* 2. 145–151.
https://c1dfee6cd5.clvaw-cdnwnd.com/60c6c9ed99b422ea5a7828419a4e81d1/200000591-c14ecc14ef/V_C3%81MOS_C3%96SZ_2023_02_145_151_Recenzio-3.pdf?ph=c1dfee6cd5. Utolsó letöltés: 2024. 03. 28.

Egyéb források

- AFS Hungary. <https://www.afs.hu/> Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
- American Museum Natural of History. <https://www.amnh.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.
- Australian Museum. <https://australian.museum/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.
- Balaton Múzeum. <https://balatonmuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
- British Museum. <https://www.britishmuseum.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 05.
- BTM Kiscelli Múzeum. <http://www.kiscellimuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.
- Budapesti Történeti Múzeum. <http://www.btm.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.
- Intercisa Múzeum Dunaújváros. <https://www.intercisamuzeum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
- Louvre. <https://www.louvre.fr/en>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 05.
- Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár. <https://www.mezogazdasagimuzeum.hu/> Utolsó letöltés: 2024. 03. 02.
- Museum of the Moving Image. <https://movingimage.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
- National Museums Scotland. <https://www.nms.ac.uk/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.

Quatar Museums. <https://qm.org.qa/en/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.
Reina Sofia Museum. <https://www.reinasofiamuseum.com>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
Semmelweis Orvostörténeti Múzeum. <https://semmelweismuseum.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Skanzen. <https://skanzen.hu/hu>. 2024. 03. 02.
Szépművészeti Múzeum. <https://www.szepmuveszeti.hu>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
The Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 10.
The Paris Museum. <https://www.theparismuseum.com/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
Vasarely Múzeum. <https://vasarely.hu/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.
Western Australian Museums. <https://visit.museum.wa.gov.au/>. Utolsó letöltés: 2024. 03. 01.